

СТАНОВИЩЕ

по процедура за защита на дисертационен труд на тема:

„Застъпничеството на светиите в молитвените последования на Литургията от византийския ритуал (по славянските извори от XV до XIX векове)“

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

от кандидат: **Милослав Данов Бонов,**

Област на висше образование: **2. Хуманитарни науки**

Професионално направление: **2.4.. Религия и теология, специалност „Литургика“**

Докторска програма: **„Теология“ – „Литургика“, катедра: „Практическо богословие“, Богословски факултет (БФ), Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (СУ)**

Становището е изготвено от: **проф. д-р Магдалена Маринова Легкоступ – Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,** в качеството ми на член на научното жури, съгласно Заповед № РД 38-67 / 05.02.2024 г. на Ректора на Софийския университет.

1. Обща характеристика на дисертационния труд и представените материали

Дисертационният труд на тема *„Застъпничеството на светиите в молитвените последования на Литургията от византийския ритуал (по славянските извори от XV до XIX векове)“* е в обем от 237 страници и включва 425 бележки под черта. Състои се от списък със съкращения, увод, три глави, заключение, приложения, извори и използвана литература. Представената библиография съдържа 15 извори, 127 заглавия на кирилица, 9 на латиница, 2 на гръцки и 5 електронни източници.

В **Увода** са посочени актуалността на темата, основните цели и задачи, предмета, обекта и методологията на дисертационното изследване. Задълбочено са представени основните изследвания във връзка с темата на научната работа. В **първа глава** се дават библейските и богословски основания за възприемане на светостта като основна цел на Божието домостроителство след Грехопадението. Аргументирано се представят библейските основания за светостта, след което се прави ретроспекция на нейното разбиране и проява във времето до IV в. сл. Хр. Във връзка с целите на изследването се разработва въпросът за Църквата и нейния догматичен отговор за светиите пред Бога. Във **втора глава** се разработва проблемът за мястото на светиите в православното богослужение след IV в. Проследява се развитието на Византийския ритуал до IX в. Разграничават се степените на святост по чина на проскомидията. Прави се задълбочен анализ на призоваването на светиите в двете византийски литургии. В **трета глава** се изследва култът към светиите във Византийския ритуал по славянските извори от XV-

XIX в. доказва се приемствеността на византийската традиция в славяноезичните народи. Представят се видовете славяноезични редакции в периода XV-XIX в. и на основата на сравнителния метод изследователският дискурс се насочва към доказване на устойчивостта и неизменността на култа към светиите като богослужение и континуум. В **Заключението** се обобщава синтезирано проведеното изследване, като се формулират съответните изводи и се представят научните приноси на дисертационния труд.

Докторант Милослав Бонов представя шест **научни публикации** и една под печат, които са пряко свързани с темата на дисертационния труд.

2. Данни и лични впечатления за кандидата

Милослав Данов Бонов е роден 1960 г. в гр. Враца. Получава висшето си образование през 1989 г. в Художествена академия „Николай Павлович“ София. От 1994 г. е член на Съюза на българските художници. Изявен автор с множество самостоятелни изложби. Богословското си образование започва в СДС „Св. Йоан Рилски“, където през 2017 г. завършва Паралелния курс. След това завършва две магистърски програми в Богословския факултет на Софийския университет – през 2019 г. магистърска програма „Вяра и живот“ и през 2020 г. – магистърска програма „Литургика“. От 2020 до 2023 г. е редовен докторант в катедра „Практическо богословие“, специалност „Литургика“.

Нямам лични впечатления за кандидата.

3. Съдържателен анализ на научните и научно-приложните постижения на кандидата, съдържащи се в представения дисертационен труд и публикациите към него, включени по процедурата

Научното изследване на докторант Милослав Бонов категорично доказва, че застъпничеството на светиите, което заема заслужено място в литургическата практика, е израз на догматите, правилно отразили Богооткровението, с което дава убедителен от конфесионална гледна точка отговор на твърденията, че връзката с Бога не се нуждае от посредник, а е лична. Изразявам съгласие с формулираните от докторант Милослав Бонов научни приноси. Действително това дисертационно изследване е едно от малкото в българското литургично богословие, което не само разглежда славянски извори на български, руски и сръбски език, но и анализира и сравнява различните им редакции, които са в употреба във Византийския литургичен ритуал от XV–XIX век. 2) Чрез приложената възможност за сравнителен подход и интерпретация в посока „сходство – различие“ се проследява и доказва византийската приемственост в литургичната традиция и особено текстовете, отразяващи застъпничество на светиите, като основна част от анафората. 3) Чрез приносно изследване на славянските редакции на двете византийски литургии се доказва, че застъпничество на светиите е неотменно търсено и

възприемано в континуума на църковния живот като непрекъснатост на традицията от апостолско време, днес и за следващите поколения. 4) Посредством компаративен анализ на свидетелствата на литургичните текстове в славянските служебници (от периода XV-XIX в.) убедително се доказва видимото и невидимото за молитвения живот на Църквата отношение към светиите, култа към тях и основното им значение в изграждането на живата връзка между Земната и Небесна църква.

4. Аprobация на резултатите

Част от резултатите от дисертационното изследване са представени на Светоклиментовите докторантски четения в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ - 22 ноември 2022 г. с доклад на тема: „Застъпничеството на светиите в Божия промисъл за спасението на човека“

На базата на дисертационния труд са оформени седем публикации: 3 научни статии в списанието за библиотечна теория и практика „Библиотека“, периодично издание на Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и в 4 научни публикации в сборник „Мисъл, Слово, Текст“ на Пловдивското университетско издателство „Паисий Хилендарски“, едната от които е под печат.

Представените публикации отговарят и дори надвишават минималните национални изисквания (по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ) и съответно на допълнителните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в научната област и професионално направление на процедурата;

Няма доказано по законоустановения ред плагиатство в представения дисертационен труд и научни трудове по тази процедура.

5. Качества на автореферата

Авторефератът е в обем от 34 страници, в 21 от които отговаря на изискванията за изготвянето му, като резултатите и съдържанието на дисертационния труд са представени коректно. Останалите 13 страници обаче съдържат приложения, които в структурно отношение не би трябвало да присъстват тук.

6. Критични бележки и препоръки

1) Въпреки че някои от направените бележки при обсъждането на дисертацията в заседанието на катедра „Практическо богословие“ от 10.01.2024 г. са взети под внимание и оделотворени, препоръката ми е текстът на дисертационното съчинение да бъде внимателно редактиран преди публикуването му. В полза на работата е да бъдат избегнати и многобройните съкращения ВЛР, ЗС, ЛВВ, ЛИЗ и особено съкращението I за ходатайствената част в анафората, използвано в дисертацията едва 15 пъти.

2) Заложените в Увода методологични параметри на научното изследване често са неразличими в съдържанието на разработката, което поражда въпроса дали изследователската цел е ясно формулирана. Изследването би било много по-представително, ако всяка от трите глави завършва с формулиране на конкретни изводи.

3) Прави впечатление, че съдържанието на заключението е изложено само на 4 стр., което го прави несъразмерно на **Увода**, който е с обем от 14 стр. Би било в полза на резултатите от научната работа изводите да са пропорционални на обширността на изследването и в по-ясна корелация с постигнатите цели и задачи.

4) Относно използваната литература препоръчвам по-стриктно прилагане на библиографските стандарти, както и номериране на отделните заглавия. Много от посочените като литература произведения представляват извори и трябва да бъдат преместени в тази рубрика. Не са посочени основни научни трудове на някои от водещите учени литургисти. Щеше да е добре да присъства в библиографията и изследването на св. Нектарий Егински, митрополит Пентаполски „За Божиите светии“ (ΑΓΙΟΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Μελέτη περί των Αγίων του Θεού. Αθήναι 1981, 8ο, σελ. 40, достъпно на: <https://leipsanothiki.blogspot.com/2014/01/232.html#more>

7. Заключение

След като се запознах с представените в процедурата дисертационен труд и придружаващите го научни публикации и въз основа на направения анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни и научно-приложни приноси, **потвърждавам**, че представеният дисертационен труд и научните публикации към него, както и качеството и оригиналността на представените в тях резултати и постижения, отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“ за придобиване от кандидата на образователната и научна степен „доктор“ в научната област 2. Хуманитарни науки и професионално направление 2.4. Религия и теология. В частност кандидатът удовлетворява минималните национални изисквания в професионалното направление и не е установено плагиатство в представените по конкурса научни трудове.

Въз основа на гореизложеното, **препоръчвам** на научното жури да присъди на Милослав Данов Бонов образователна и научна степен „доктор“ в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (Литургия).

1 април 2024 г.

Изготвил становището:

(проф. д-р Магдалена Легкоступ)